

Τον καιρό που ο Αλή πασάς έστηνε τα θεμέλια του ιδιότυπου κράτους του στον Ελλαδικό χώρο, μια αναπόφευκτη κινητικότητα σημειωνόταν γύρω από τις εθνικές ιδέες στα Βαλκάνια. Η έλλειψη των συνόρων που διευκόλυνε τις μετακινήσεις πληθυσμών βοηθούσε και στη διακίνηση των ιδεών. Οι Έλληνες απλώνονταν ως τη Σερβία, τη Βουλγαρία, τη Βλαχία και τη Μολδαβία. Βούλγαροι, Βλάχοι κι Αρβανίτες κατέβαιναν νότια. Στη στροφή του ΙΗ΄ προς τον ΙΘ΄ αιώνα, ο ίδιος ο Αλή πασάς έπεισε 350 οικογένειες καρβουνιάρηδων από τη Βουλγαρία να μεταναστεύσουν στην Ήπειρο για να μάθουν την τέχνη και στους δικούς του υπηκόους. Έμειναν απομονωμένοι στην αρχή και μιλούσαν μόνο την δική τους γλώσσα αλλά με τον καιρό ξεθάρρεψαν. Εξελληνίστηκαν με τις επιγαμίες. Αντίθετα, οι Έλληνες άνοιγαν σχολεία στη Βουλγαρία (Τίρνοβο, Φιλιππούπολη κ.λπ.) ανοιχτά στους Βούλγαρους που όμως υποχρεώνονταν έτσι να μάθουν την ελληνική γλώσσα. Τον ίδιο καιρό, περιηγητές δάσκαλοι της ελληνικής γλώσσας τριγύριζαν στην ύπαιθρο κι έστηναν «ταχύρρυθμα» σχολεία, όπου ανακάλυπταν μαθητές. Η διάδοση της ελληνικής μόρφωσης έβρισκε απήχηση και πολλοί ήταν οι Σλάβοι δάσκαλοι που προθυμοποιούνταν να βοηθήσουν. Υπήρχαν, όμως, και πολλοί μοναχοί που συμμετείχαν σ΄ αυτή την προσπάθεια μετατρέποντας την όλη υπόθεση σε ιεραποστολική εξόρμηση. Μερικοί Βούλγαροι εξαναγκάζονταν να μάθουν ελληνικά ακόμα και με το ζόρι. Κι ο Νικόλαος Αγιορείτης κάθισε κι έγραψε στην ελληνική γλώσσα τη βιογραφία του Αγίου Ιωάννου του Ρίλου, που λατρεύουν οι Βούλγαροι χριστιανοί.

Η μόρφωση των Βουλγάρων ανέδειξε και φωτισμένους ιερωμένους που δεν έβλεπαν με καλό μάτι την απροκάλυπτη προσπάθεια ορισμένων να εξελληνίσουν τα Βαλκάνια. Ο καλόγερος Παῖσιος ο Χιλανδαρινός (Paysi, 1720 - 1773), επισκέφτηκε πολλούς τόπους (ανάμεσά τους και «γερμανικές χώρες», όπως ο ίδιος έγραψε) και, αφού μάζεψε το υλικό του, κλείστηκε στα 1745 στο Άγιο Όρος (μονή Χιλανδαρίου αρχικά, μονή Ζωγράφου στη συνέχεια) κι άρχισε να γράφει. Ήταν 42 χρόνων όταν κυκλοφόρησε σε χειρόγραφα αντίτυπα τη «Σλαβηνοβουλγαρική Ιστορία» του (1762). Στον πρόλόγό του, καλούσε τους ιερείς να αφορίζουν «στους αιώνες των αιώνων» όσους Βούλγαρους παρακολουθούσαν την λειτουργία στα ελληνικά και πολύ περισσότερο επέτρεπαν στα παιδιά τους την διδασκαλία των ελληνικών. Και καλούσε τους Βούλγαρους να μάθουν τη φυλή και τη γλώσσα τους, ν΄ αγαπούν την πατρίδα τους και να μην πιστεύουν τους Έλληνες και τους Σέρβους, οι οποίοι «τους εμπαίζουν». Οι Βούλγαροι τον θεωρούν αντίστοιχο του Ρήγα Φεραίου, αλλά ο Ρήγας εργάστηκε για την κοινή δράση των βαλκανικών λαών, ενώ ο Παῖσιος ξόδεψε τη ζωή του προσπαθώντας να αφυπνίσει την εθνική συνείδηση των ομοεθνών του με την καλλιέργεια του μίσους εναντίον των άλλων λαών. Στις 26 Ιουνίου του 1962 κηρύχθηκε επίσημα ως άγιος της Βουλγαρικής Ορθόδοξης εκκλησίας. Η προσπάθειά του πήγε στα χαμένα για πολλούς λόγους. Και επειδή η διάδοση των χειρογράφων δεν μπορούσε να είναι εύκολη.

Στα 1795, ο Έλληνας Αθανάσιος Παρινός τύπωνε την ελληνικά γραμμένη βιογραφία του Κλήμη, του ιεραπόστολου εκείνου που είχε εκχριστιανίσει τους Βουλγάρους. Η προσπάθεια εξελληνισμού εντάθηκε στα επόμενα χρόνια και πήρε τη μορφή σταυροφορίας. Στα 1802, ο

ιερομόναχος Δανιήλ Μοσχοπολίτης κυκλοφόρησε τετράγλωσσο λεξικό, καλώντας με πολλή έπαρση Αρβανίτες, Βλάχους και Βουλγάρους «να μάθουν ελληνικά». Ο σπόρος της αντιπαράθεσης είχε ριχτεί στο χώμα.

Στη Σερβία, τα πράγματα εξελίχθηκαν πιο ομαλά. Στα 1793, ο Γιοβάν Ράιτς τύπωσε στη Βιέννη «Σύντομη Ιστορία της Σερβίας και της Βοσνίας». Ακολούθησε ο Δοσίθεος Ομπράντοβιτς (1742 - 1811), που κυκλοφόρησε την επίσης τυπωμένη «Ιστορία των Νοτιοσλάβων» (1794 - 1795). Ήταν γραμμένη στη λαϊκή σερβική γλώσσα και πρέπει να διαδόθηκε πολύ.

(protagon, 26.9.2012)